

Joanna Rak

"Wojna trybuna ludowego : przypadek Andrzeja Leppera", Sławomir Drelich, Toruń 2013 : [recenzja]

Doctrina. Studia społeczno-polityczne 10, 239-243

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Sławomir Drelich, *Wojny trybuna ludowego. Przypadek Andrzeja Leppera* Wydaw. Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2013, ss. 278

Najnowsza monografia autorstwa politologa i etyka – Sławomira Drelicha pt. *Wojny trybuna ludowego. Przypadek Andrzeja Leppera* jawi się jako uszczegółowienie czy obszerna egzemplifikacja poprzedniej publikacji autora, tj. *Populistów ethos zmanipulowany*¹, zawierającej m.in. nowatorskie teoretyczne ujęcie zjawiska populizmu czy wartościowe poznawczo próby scharakteryzowania *ethosu* populistycznego. Należy przy tym wskazać, iż recenzowana rozprawa zasługuje na szczególną uwagę badaczy zajmujących się współczesnym językiem polskiej polityki. Jest to bowiem jedno z najciekawszych studiów wizji świata skonstruowanych na wojennej imaginacji. Dostarcza przy tym rozlicznych inspiracji do kolejnych badań w tym obszarze.

Docenić należy fakt, iż we wprowadzeniu badacz przedstawił przyjęte ujęcia polityki i polityczności kluczowe dla treści zaprezentowanego dalej wywodu oraz wyjaśnił w sposób krótki, lecz przystępny, na czym polega polityka uprawiana w sposób demagogiczny². Następnie skoncentrował się na zasadniczym przedmiocie pracy, tzn. żargonie politycznym Andrzeja Leppera w zakresie, w jakim odnosił się on do metaforyki wojennej:

Skoro przedmiotem pracy mają być »wojny trybuna ludowego«, to będzie chodziło nie o rozciągłą, rozbudowaną i wszechstronną analizę dyskursywnych praktyk byłego ministra rolnictwa, ale o sposoby werbalizacji konfliktu obecne w jego żargonie oraz ich wpływ na postrzeganie i interpretowanie świata, a także podejmowanie decyzji politycznych³.

Niestety jednak autor nie wskazał, w jaki sposób badał tak newralgiczne zjawisko, jakim jest wpływ⁴.

¹ S. Drelich, *Populistów ethos zmanipulowany*, Toruń 2010, ss. 216.

² Por. z innym ujęciem: J. J. Gustainis, *Demagoguery and Political Rhetoric: A Review of the Literature*, „Rhetoric Society Quarterly” 1990, Vol. 20, Nr 2, s. 155-161. Zob. także: P. Eubanks, *The Story of Conceptual Metaphor: What Motivates Metaphoric Mappings?*, „Poetics Today”, 1999, Vol. 20, Nr 3, s. 419-442.

³ S. Drelich, *Wojny trybuna ludowego. Przypadek Andrzeja Leppera...*, s. 17.

⁴ Zob. np.: F. Critchley, P. Marriott, *Data-Informed Influence Analysis*, „Biometrika”, 2004, Vol. 91, Nr 1, s. 125-140; M. J. Landau, D. Sullivan, J. Greenberg, *Evidence That Self-Relevant Motives and Metaphoric Framing Interact to Influence Political and Social Attitudes*,

Słusznym zabiegiem ze strony S. Drelicha okazało się pominięcie prezentacji historii działalności i działaczy „Samoobrony” oraz jej założyciela. Nie oznacza to jednak nieuwzględnienia kontekstu historycznego w ramach zaprezentowanych analiz. Wręcz przeciwnie, autor bardzo sprawnie i celnie wielokrotnie odwołał się do faktów, aby wyjaśnić znaczenie wybranych metafor, np. omawiając proces budowania dualistycznej wizji polskiego społeczeństwa, przywołał inicjatywę Centrum Informacji Aferalnej (w skrócie: CIA)⁵ czy charakteryzując metody A. Leppera i wskazując, w jaki sposób dziennikarze stosowali je przeciwko politykowi, odniósł się do zdarzenia, kiedy prowadzący program *Poranek w TVN24* Jarosław Kuźniar zamknął i „uwięził” byłego lidera Samoobrony w charakteryzatorni na znak niezadowolenia z udzielanych przez niego odpowiedzi⁶. Nie do przecenienia jest to, że jednocześnie doskonale zdołał uchwycić oraz uzasadnić kierunek i zakres ewolucji postaw polityka⁷ wobec wrogów politycznych na poszczególnych etapach jego kariery politycznej.

Niemniej odnośnie do wprowadzenia trzeba zastrzec, że nieco rozczarowuje brak przedstawienia założeń metodycznych, zwłaszcza jednoznacznego określenia uzasadnienia wykorzystania technik i narzędzi badawczych. O ile sam dobór źródeł i opracowań nie wzbudza wątpliwości: „Z oczywistych względów głównym materiałem badawczym będą właśnie wypowiedzi polityczne Leppera: jego publikacje książkowe (kolejno: *Samoobrona: Dlaczego? Przed czym?*; *Lista Leppera*; *Każdy kij ma dwa końce*; *Czas barbarzyńców*) oraz publikacje monograficzne jemu poświęcone (Tomasza Siciery *Niepokorny*), artykuły prasowe przewodniczącego Samoobrony i jego najbliższych współpracowników, a także szeroko rozumiana publicystyka. Szczególne znaczenie będą miały publiczne wypowiedzi Leppera: przemówienia sejmowe oraz udzielone wywiady”⁸, to kryteria selekcji – a właściwie ich brak – owszem. Przy badaniu obejmującym swym zakresem tak długi okres, tj. lata 1989-2011 konieczne jest bowiem zastosowanie przemyślanej selekcji źródeł. Problematyczny w tak zaprojektowanych badaniach jawi się raczej ich nadmiar, a nie niedobór⁹. Należy przy tym również podkreślić, iż S. Drelich nie wskazał typu ani uzasadnienia doboru próby. Zastanawia też pominięcie wykazania zasadności wartościowania źródeł, które samo w sobie wydaje się w tym przypadku słuszne.

“Psychological Science”, 2009, Vol. 20, Nr 11, s. 1421-1427; W. Phillips Shively, *Sztuka prowadzenia badań politologicznych*, Poznań 2001, s. 107.

⁵ Zob.: S. Drelich, *Wojny trybuna ludowego...*, s. 97.

⁶ Tamże, s. 222.

⁷ Zob. D. Raden, *A Multivariate Analysis of Bivariate Attitude-Behavior Relationships Based on Marginal Popularities*, “Political Psychology” 1999, Vol. 20, Nr 2, s. 323-343; M. Rokeach, *Attitude Change and Behavioral Change*, “The Public Opinion Quarterly”, 1966/1967, Vol. 30, Nr 4, s. 529-550.

⁸ S. Drelich, *Wojny trybuna ludowego...*, s. 16.

⁹ Zob. R. Bäcker, *Nietradycyjna teoria polityki*, Toruń 2011, s. 13.

Należy również zauważyć, że we wprowadzeniu niestety nie pojawił się krytyczny przegląd lub choćby wspomnienie najważniejszych publikacji dotyczących A. Leppera¹⁰. Brakuje zestawienia i charakterystyki najbardziej istotnych ujęć teoretycznych, które pojawiają się w kolejnych rozdziałach. Zostały one co prawda rzetelnie i dokładnie przedstawione we wstępach do kolejnych rozdziałów, niemniej ich przejrzyste zestawienie dawałoby wgląd w cechy dystynktywne metaforyki wojennej stosowanej przez twórcę Samoobrony i umożliwiało szybkie ich ze sobą skonfrontowanie.

Po uwagach dotyczących treści wprowadzenia, zwłaszcza zaprojektowania badania, warto przyrzeć się zawartości i organizacji pozostałej części wywodu. Otóż trzeba przyznać, że monografia odznacza się przemyślaną strukturą. Składa się z trzech części zatytułowanych kolejno: *Zło III RP w interpretacji Andrzeja Leppera*, *Wojna Leppera ze złem pookrągłostołowym*, *Wojna mediów z populistycznym rycerstwem*. Pierwsza z przywołanych zawiera najbardziej ogólne charakterystyki A. Leppera wizji rzeczywistości politycznej, dwie kolejne stanowią ich uszczegółowienie. Należy jednak zastrzec, że znajomość tych założeń nie warunkuje zrozumienia kolejnych, tym bardziej, iż autor umieścił precyzyjne objaśnienia zagadnień, takich jak np. *Hinterland*¹¹, które mogłyby przysporzyć trudności czytelnikowi nie znającemu specyfiki żargonu A. Leppera.

W części pierwszej autor zaprezentował opis świata pełnego przejawów zła, a ściślej III Rzeczypospolitej widzianej z perspektywy A. Leppera. Według ukazanej optyki świat ten powstał na zgłiszczach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, w momencie obrad okrągłego stołu. Był to spisek elit komunistycznych z opozycją postsolidarnościową. Najciekawszy w tej części jest rozdział drugi, w którym badacz pokrótce scharakteryzował syndrom Masady¹², określane również motywem okrażenia. Ukazał go jako istotną część interpretacji kulisów okrągłego stołu oraz sytuacji politycznej w Polsce, po obradach¹³. W ujęciu S. Drelich podstawa wojennej retoryki A. Leppera i pozostałych działaczy Samoobrony były: spiskowa interpretacja okrągłego stołu oraz motyw okrażenia. Stanowi to wartościowy poznawczo punkt odniesienia do porównań postaw różnych polityków¹⁴, zmanifestowanych w łonie ich żargonów.

¹⁰ Zob. np.: M. Drozd-Piasecka, *Andrzej Lepper – chłopski przywódca charyzmatyczny? (Wizerunek medialny przewodniczącego „Samoobrony”)*, „Etnografia Polska”, 2001, Vol. 45, Nr 1/2, s. 47-84; M. Kącki, *Lepperiada*, Wołowiec 2013. Cenna w obliczu analizy dyskursu mogłaby być także monografia naukowa: K. Kłosińska, *Etyczny i pragmatyczny. Polskie dyskursy polityczne po 1989 roku*, Warszawa 2012.

¹¹ S. Drelich, *Wojny trybuna ludowego...*, s. 59.

¹² Zob. B. Schwartz, Y. Zerubavel, B. M. Barnett, G. Steiner, *The Recovery of Masada: A Study in Collective Memory*, „The Sociological Quarterly”, 1986, Vol. 27, Nr 2, s. 147-164.

¹³ S. Drelich, *Wojny trybuna ludowego...*, s. 47-48.

¹⁴ Zob. B. Rozciecha, *Teoria postaw politycznych*, [w:] *Elementy metodologii nauki o polityce. Rozważania pojęciowe*, red. M. Surmaczyński, Wrocław 1989, s. 153-185.

Nie jawi się jako zaskoczenie treść ostatniego rozdziału części pierwszej, w którym autor przyjrzał się dychotomiom stworzonym przez lidera „Samoobrony” i oferowanym społeczeństwu jako gotowe opisy świata w dwóch głównych sferach: politycznej i socjalno-bytowej¹⁵. Autor wskazał, iż:

W tak zarysowanej dychotomicznej wizji społeczeństwa Lepper odnalazł się jako polski trybun ludowy, sam uczynił siebie przedstawicielem zwykłych ludzi, tubą i głosem ludu. Wielokrotnie podkreślał tym samym, że nie jest politykiem¹⁶.

Przydałaby się na tym etapie rozważań S. Drelich analiza zastosowanych technik marketingowych w obszarze artykulacji postaw politycznych, a więc również autokreacji wizerunku.

Druga część zawiera omówienie metod walki A. Leppera ze złem pookrągłostołowym oraz wrogami oczekującymi upadku założyciela Samoobrony i dążącymi do usunięcia ugrupowania ze sceny politycznej. Zasadniczą inspirację dla treści kolejnych rozdziałów stanowiła teoria mimetyczna Reného Girarda¹⁷. S. Drelich poświęcił bowiem wiele uwagi motywowi kozła ofiarnego, charakterystycznemu dla żargonu politycznego byłego lidera Samoobrony. Najbardziej interesujące są analizy właśnie tej kreacji jako komponentu „kolektywnej nienawiści” oraz „stereotypu kryzysu”.

Warto też wspomnieć, że w rozdziale pt. *Odczarowywanie świata* znajduje się interesująca próba charakterystyki politycznego *antyetosu* wyłaniającego się z tekstów A. Leppera oraz rozważania nad istotą *ethosu* politycznego, a mianowicie asymptotycznym typem polityka dobrego według byłego lidera Samoobrony. S. Drelich wskazał, iż:

Antyetos polityczny stanowi zawsze przeciwieństwo jakiegoś ethosu postulowanego. Pokazując wyznaczniki antyetosu – zdaniem Leppera – reprezentowanego przez tzw. establishment, przewodniczący Samoobrony – deklaratywnie przynajmniej – wypowiedział wojnę nie ludziom, a wadom, przywarom i negatywnym wzorcom etycznym¹⁸.

Nie jest to jednak klasyczna typologia¹⁹.

¹⁵ S. Drelich, *Wojny trybuna ludowego...*, s. 75.

¹⁶ Tamże, s. 83.

¹⁷ Zob. R. Girard, *Kozioł ofiarny*, Łódź 1987, s. 26-27; tenże, *Początki kultury*, Kraków 2006, s. 75-85; R. Adams, R. Girard, *Violence, Difference, Sacrifice: A Conversation with René Girard*, „Religion & Literature”, 1993, Vol. 25, Nr 2, s. 9-33; S. Drelich, *Populistów ethos manipulowany...*, op. cit., s. 127-137; E. Rees, *Scapegoat Theology*, „The Furrow”, 2000, Vol. 51, Nr 9, s. 503-508; B. McLean, *On the Revision of Scapegoat Terminology*, „Numen” 1990, Vol. 37, s. 168-173; D. Stevens, *Unmasking the Gods of Violence: The Work of René Girard*, „Studies. An Irish Quarterly Review”, 1988, Vol. 77, Nr 307, s. 309-320; J. Rak, *O kierowaniu wrażeniem. Język polityki polskiej po 1989 roku*, Radzymin 2013, s. 10.

¹⁸ S. Drelich, *Wojny trybuna ludowego...*, s. 148.

¹⁹ Zob.: R. Bäcker, *Nietradycyjna teoria polityki...*, s. 14-15.

Ostatnia część stanowi prezentację odpowiedzi i reakcji polskich mediów na wojenny dyskurs byłego szefa Samoobrony. Jej wyodrębnienie należy uznać za słuszny zabieg. Doskonale uzupełnia bowiem obraz symboliczno-językowych wojen prowadzonych przez A. Leppera, omówionych w poprzednich rozdziałach. Jednocześnie pozwala przyjrzeć się zależnościom pomiędzy środowiskiem politycznym a środkami masowego przekazu i dziennikarzami. Trzeba jednak zauważyć, że autor zasygnalizował – oraz za sprawą obrazowych przykładów uzasadnił – potrzebę ostrożnego odczytywania znaczeń tworzonych przez użytkowników języka polityki. Dopiero w zakończeniu zamieścił postulat skierowany do wyborców wsłuchujących się w komunikaty polityczne, aby przyjęli postawę nieco bardziej krytyczną, nieograniczoną naiwnymi schematami poznawczymi. To cenne przesłanie dla czytelnika zainteresowanego pojęciem współczesnej polityki.

Na koniec warto podkreślić, że znaczącym walorem publikacji jest wolność od emocji autora. Mianowicie S. Drelich nie sformułował ani bezpośrednich ocen: moralnych, merytorycznych, pragmatycznych, politycznych itd. A. Leppera, ani nie usiłował ich zaimanifestować *implicite*. Skoncentrował się także raczej na odtworzeniu i opisanu świata wyobrażeń bohatera, aniżeli jego interpretacji. W konsekwencji na łamach recenzowanej monografii, jej autor bardzo dokładnie przybliżył specyfikę żargonu politycznego byłego przewodniczącego Samoobrony, dając tym samym wgląd w sposób myślenia polityka o scenie politycznej i jej aktorach. Z powodzeniem zrealizował zatem założony cel stworzenia swojego „raportu z wojny”²⁰.

Joanna Rak

²⁰ Zob.: S. Drelich, *Wojny trybuna ludowego...*, s. 19.